

ЕТНОГРАФСКИ
ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

**Етнографског
института
САНУ**

LXVI(2)

Београд 2018.

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САНУ LXVI (2)

BULLETIN OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA LXVI (2)

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

BULLETIN

OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY

LXVI

No. 2

Chief Editor:

Dragana Radojičić, PhD (Institute of Ethnography SASA)

Editor:

Srđan Radović, PhD (Institute of Ethnography SASA)

International editorial board:

Milica Bakić-Hayden, PhD (University of Pittsburgh), Ana Dragojlović, PhD (University of Melbourne), prof. Peter Finke, PhD (University of Zurich), prof. Karl Kaser, PhD (Karl-Franzens University, Graz), Gabriela Kilianova, PhD (Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences, Bratislava), prof. Kjell Magnusson, PhD (University of Uppsala), prof. Marina Martynova, PhD (Institute of Ethnology and Anthropology Russian Academy of Sciences, Moscow), Ivanka Petrova, PhD (IEFEM – Bulgarian Academy of Sciences, Sofia), Tatiana Podolinska, PhD (Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences, Bratislava), Jana Pospišilova, PhD (Institute of Ethnology of the Czech Academy of Sciences, Brno), Ines Prica, PhD (Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb), Ingrid Slavec Gradišnik, PhD (Institute of Slovenian Ethnology RC SASA, Ljubljana).

Editorial board:

Gordana Blagojević, PhD (Institute of Ethnography SASA), Ivan Đorđević, PhD (Institute of Ethnography SASA), prof. Ildiko Erdei, PhD (Faculty of Philosophy, Belgrade), prof. Ljiljana Gavrilović, PhD (Institute of Ethnography SASA), Jelena Jovanović, PhD (Institute of Musicology SASA, Belgrade), Aleksandra Pavićević, PhD (Institute of Ethnography SASA), Lada Stevanović, PhD (Institute of Ethnography SASA), academician Gojko Subotić, PhD (Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade).

Advisory board:

Prof. Jelena Đorđević, PhD (Faculty of Political Sciences, Belgrade), prof. Maja Godina Golija, PhD (Institute of Slovenian Ethnology RC SASA, Ljubljana), Renata Jambrešić Kirin, PhD (Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb), Miroslava Lukić Krstanović, PhD (Institute of Ethnography SASA), Mladena Prelić, PhD (Institute of Ethnography SASA), prof. Ljupčo Risteski, PhD (Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Skopje), prof. Lidija Vujačić, PhD (Faculty of Philosophy, Nikšić), prof. Bojan Žikić, PhD (Faculty of Philosophy, Belgrade).

Secretary:

Marija Đokić (Institute of Ethnography SASA)

BELGRADE 2018

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА

LXVI

свеска 2

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Драгана Радојичић (Етнографски институт САНУ)

Уредник:

Др Срђан Радовић (Етнографски институт САНУ)

Међународни уређивачки одбор:

Др Милица Бакић-Хејден (Универзитет у Питсбургу), др Ана Драгојловић (Универзитет у Мелбурну), проф. др Петер Финке (Универзитет у Цириху), проф. др Карл Казер (Karl-Franzens Universität, Грац), др Габриела Килианова (Етнолошки институт САВ, Братислава), проф. др Шел Магнусон (Универзитет у Упсали), проф. др Марина Мартинова (Институт етнологије и антропологије РАН, Москва), др Иванка Петрова (ИЕФЕМ – БАН, Софија), др Татиана Подолинска (Етнолошки институт САВ, Братислава), др Јана Поспишилова (Етнолошки институт АН ЧР, Брно), др Инес Прица (Институт за етнологију и фолклористику, Загреб), др Ингрид Славец Градишник (Институт за словеначку етнологију ЗРЦ САЗУ, Љубљана).

Уређивачки одбор:

Др Гордана Благојевић (Етнографски институт САНУ), др Иван Ђорђевић (Етнографски институт САНУ), проф. др Илдико Ердеи (Филозофски факултет у Београду), проф. др Љиљана Гавриловић (Етнографски институт САНУ), др Јелена Јовановић (Музиколошки институт САНУ, Београд), др Александра Павићевић (Етнографски институт САНУ), др Лада Стевановић (Етнографски институт САНУ), академик Гојко Суботић (Српска академија наука и уметности, Београд).

Издавачки савет:

Проф. др Јелена Ђорђевић (Факултет политичких наука, Београд), проф. др Маја Година Голија (Институт за словеначку етнологију ЗРЦ САЗУ, Љубљана), др Рената Јамбрешић Кирић (Институт за етнологију и фолклористику, Загреб), др Мирослава Лукић Крстановић (Етнографски институт САНУ), др Младена Прелић (Етнографски институт САНУ), проф. др Љупчо Ристески (Природно-математички факултет, Скопље), проф. др Лидија Вујачић (Филозофски факултет у Никшићу), проф. др Бојан Жикић (Филозофски факултет у Београду).

Секретар уредништва:

Марија Ђокић (Етнографски институт САНУ)

БЕОГРАД 2018.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011–2636–804
e-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs
Мрежна страница часописа: www.ei.sanu.ac.rs

Publisher:
INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA
Knez Mihailova 36/IV, Belgrade, phone: 011–2636–804
e-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs
Journal's web page: www.ei.sanu.ac.rs

Лектор:
Ивана Башић

Превод:
аутори текстова

Дизајн корица:
Горан Витановић

Техничка припрема и штампа:
Академска издања, Београд

Тираж:
300 примерака

Примљено на X. седници Одељења друштвених наука САНУ одржаној X 2018. године
на основу реферата академика Димитрија Стефановића.

Accepted for publication at the X meeting of the Department of Social Sciences SASA
on X 2018, based on the report of academician Dimitrije Stefanovic.

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
Printing of the journal was funded by the Ministry of Education, Science and Technological
Development of the Republic of Serbia

Гласник Етнографског института САНУ излази три пута годишње и доступан је и индексиран у
базама: DOAJ (Directory of Open Access Journals), ERIH PLUS (European Reference Index for the
Humanities), SCIndeks (Српски цитатни индекс), Ulrich's Periodicals Directory, NSD (Norsk
samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS – Norwegian Social Science Data Service), CEEOL (Central
and Eastern European Library).

The Bulletin of the Institute of Ethnography SASA is issued three times a year and can
be accessed in: DOAJ (Directory of Open Access Journals), ERIH PLUS (European Reference
Index for the Humanities), SCIndeks (Srpski citatni indeks), Ulrich's Periodicals Directory, NSD
(Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS – Norwegian Social Science Data Service),
CEEOL (Central and Eastern European Library).

Садржај
Summary

I
Научни радови
Scientific Papers

Тема броја –

Интердисциплинарне перспективе етнологије и антропологије
(ур. Весна Трифуновић)

Topic of the Issue –

Interdisciplinary Perspectives of Ethnology and Anthropology
(ed. Vesna Trifunović)

- Весна Трифуновић, *Интердисциплинарна истраживања – антропологија у сарадњи са другим наукама* 239-244
Vesna Trifunović, *Interdisciplinary Research – Anthropology in Collaboration with Other Disciplines*
- Mitchell G. Weiss, *Cultural Epidemiology: Conceptual Framework and Current Directions of an Interdisciplinary Field* 245-253
Мичел Г. Вајс, *Културна епидемиологија: концептуални оквир и актуелни правци интердисциплинарног поља*
- Соња Жакула, Ивана Живаљевић, *Изучавање људско – животињских односа у антропологији и археологији I* 255-270
Sonja Žakula, Ivana Živaljević, *The Study of Human–animal Relations in Anthropology and Archaeology (I)*
- Александар Бошковић, *Читање култура. Антропологија, археологија и разумевање древне Мезоамерике* 271-285
Aleksandar Bošković, *Reading Cultures: Anthropology, Archaeology, and Understanding Ancient Mesoamerica*
- Лада Стевановић, *Антропологија и антика: епистемолошка разилажења и сусрети* 287-302
Lada Stevanović, *Anthropology and Classics: Epistemological Divergences and Encounters*
- Марина Симић, Даница Јовић, *Антропологија и фолклористика: проблем тумачења фолклорног дела и теорија Алфреда Гела* 303-318
Marina Simić, Danica Jović, *Anthropology and Folkloristics: Alfred Gell's Theory of Art and Understanding of Folklore*
- Соња Петровић, *Вредновање усмених историја и животних прича* 319-331
Sonja Petrović, *Evaluation of Oral Histories and Life Stories*

Varia

- Adam Wiesner, *Autoethnography: Beyond the Gender Binary through Writing Lives* 335-346
Адам Виснер, *Аутоетнографија: превазилажење родне бинарности кроз писање живота*
- Magdalena Sztandara, *To Be Unworthy of National Stage. Women's Disobedience as Performative Practices* 347-366
Магдалена Штандара, *Бити недостојна националне сцене. Женска непослушност као перформативна пракса*
- Jelena Čvorović, Kathryn Coe, *Role Models and Health of Serbian Roma Women* 367-386
Јелена Чворовић, Кетрин Коу, *Узори у детињству и здравље ромских жена у Србији*
- Helena Berankova, *Retrospective and Reinterpretation. Ethnographic Photographs from the Turn of the 19th and 20th Century* 387-402
Хелена Беранкова, *Ретроспектива и реинтерпретација. Етнографске фотографије на прелазу из 19. у 20. век*
- Бојана Богдановић, *Е-музејска публикација у систему онлајн музејске комуникације* 403-416
Bojana Bogdanović, *E-museum Publication in the System of On-line Museum Communication*
- Амра Латифић, *Антропологија глуме као истраживање личног искуства: рад на формирању драмског лика* 417-429
Amra Latifić, *Anthropology of Acting as an Exploration of Personal Experience: the Process of Creating the Dramatic Character*

II

Prikazi Reviews

- Vladimír Potančok, *Research on Cultural Heritage in Contemporary Society. New Books Published by the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences (I.)* 431-432
Милош Луковић, *Slováci vo Vojvodine. Premeny svojbytnosti enklávneho spoločenstva* 433-436
Лада Стевановић, *Вампир у локалној и глобалној култури* 437-439
Милан Томашевић, *Када престаје детињство? Дечији бракови у ромској популацији у Србији: етнографско истраживање* 439-443
Милош Луковић, *Dějiny Brna. Předměstske obce. Svazek 6* 444-449

Вампир у локалној и глобалној култури

Маријета Рајковић Ивета, Владимир Ивета, Они који ноћу устају из гроба, Вампири од локалних прича до популарне културе, Средња Еуропа, Загреб 2017.

Свет савремене популарне културе прилично је добро насељен ликовима вампира. Од књижевности до стрипа, од телевизијских серија до филмова холивудске продукције и реклама, у различитим варијантама појављују се вампири и вампирице. Ови ликови своје митолошко порекло воде из традицијске културе простора југоисточне Европе и Балкана, и то пре свега оних који су представљали граничне делове Османлијског царства али и Аустроугарске монархије, представљајући тиме извозни „производ“ са ових простора који је у глобалним оквирима стекао несамериво велику популарност.

Књига Маријете Рајковић Ивета и Владимира Ивете *Они који ноћу устају из гроба, Вампири од локалних прича до популарне културе* темељна је свеобухватна анализа овог феномена, и то од почетка XVIII века па све до данас, фокусирајући се најпре на различите варијанте у којима се вампир појављивао у фолклору, као и на путање којима су приче о вампирима излазиле из локалних граница да би полако освојиле свет нашавши место најпре у књижевности, а потом и другим сферама популарне културе. Истраживање споменутог феномена у тако широком историјском распону уписано је у методологију историјске антропологије која је своју мултидисциплинарност развила на темељима историјског приступа истраживача окупљених око часописа *Анали (Annales)*, тј. *новије историје*, чији је представник Фернан Бродел (Fernand Braudel) први указао на важност посматрања феномена у дијахронијској перспективи, означивши их процесима „дугог трајања“ (long durée). Управо ово методолошко полазиште су аутори књиге одабрали за посматрање конструисања различитих идентитета вампира кроз три века.

Указујући на различите друштвено-историјске и културне контексте, ова књига најпре даје преглед традицијских веровања, митских предања и прича о вампирима, заснован на врло темељном приказивању различитих историјских извора, укључујући Упитник етнолошког атласа Југославије, који се на простору некадашње државе испуњавао 60-их и 70-их година двадесетог века. Иако су, како указују аутори, веровања у вампире далеко старија од периода који ова књига обухвата, одлука да се истраживање започне са XVIII веком, повезана је са првим текстовима о овој појави који прелазе локалне границе, те се о њима пише широм Европ. Тако и Волтер напомиње да се у Европи од 1730. до 1735. „није ни о чему причало осим о вампирима“ (8). Управо то време означено је као почетак ере у којој су приче о вампирима из сфере локалног подручја у глобални свет и захваљујући популарности успеле да потисну сличне аутохтоне митове који су постојали и другде.

Прва три поглавља (1. Увод, 2. Митови о вампирима, 3. Они који ноћу устају из гроба или тко је вампир?) представљају увод у књигу, дефинисање

методологије и теме, као и дефинисање идентитета вампира у традицијској култури. У наредна четири поглавља (4. Случајеви вампира на „турској граници“, 5. Вампирски мит на хрватском етничком и повијесном простору, 6. Значајке вампира у традицијским вјеровањима, 7. Упитнице Етнолошког атласа) аутори нас воде кроз простор и време све до последње четвртине XX века, упознајући нас са варијацијама у називима и иконографији, уз приказивање вампирских моћи и опасности која од њих вреба (која у традицијским веровањима није била везана за физички напад нити пијење крви), са вампирском „заразом“, вампирима као љубавницима, са њиховом децом, па чак и са вампирима као помоћницима у извесним околностима. Аутори пишу о заштити, одбрани и начину да се вампирима стане на пут, о моћи која су црквена лица имала у савладавању ових опасних покојника, као и о извештајима, које су неретко аустријски лекари писали након ископавања гробова – о изгледу и савладавања вампира (набијање на колац, подрезивање потколеница, ломљење костију итд.). Поглавља 8. и 9. (Неке поставке о развоју вампирског мита и његова обилјежја и Вампир као реметилачки фактор) теоријски су конципирана, преиспитујући најзначајније теорије о настанку мита о вампирима и улазећи у дијалог са њима (Бандић, Донини, Перковски и др.). Задирући у култ мртвих и дубље религијске слојеве, проблематизује се и социјална функција овог мита, посматрањем вампира као жртвеног јарца. Наредно поглавље (10. Дјело ископања гробова у казним законима) посвећено је законским регулативама којима се дефинисала забрана ископавања из гробова.

Наредних пет поглавља (11. Од традицијских вјеровања према књижевности и популарној култури, 12. Вампири у супкултури, масовним медијима и свакодневици, 13. Вампир као странац, 14. Сељак vs. племић и 15. Што на крају и/или има ли краја?) сачињава другу целину књиге, задирући у питања рецепције и реинвенције вампира у књижевности и популарној култури. Теоријски фокусирани на промене друштвено-политичког и културног контекста који претходе понуђеним интерпретацијама и аргументацији, аутори систематски пописују књижевна, филмска и друга остварења у којима се појављују ликови вампира и вампирица, појединачно трасирајући и раздвајајући оне елементе у споменутим делима који су верни традицијским представама и оне који настају у књижевној традицији, учествујући у креирању лика и особина „савремених“ вампира. Један од најчувенијих примера споменутог механизма свакако је ширење назива Дракула из истоименог романа Абрахама Брема Стокера (Abraham Bram Stoker) први пут објављеног 1897, који је добио назив по историјској личности Владу III Дракули. Овај владар ни на који начин није био повезан са вампиризмом у румунском фолклору, али је без обзира на то, његово име у популарној култури постало готово синоним за вампира. Узбудљива поглавља која следе упознају нас детаљно са познатим и непознатим ликовима вампира из романа, филмова, телевизијских серија, стрипова, из филозофије (вампир као метафора), популарне музике, видео-игрица и субкултуре, повезујући их међусобно или са описаном традицијом. Савремени живот у потрошачком друштву неизбежно је наметнуо и питања комерцијализације, како у медијима, тако и у сфери туризма, нарочито у Румунији, па се аутори књиге баве и тим феноменом.

Атрактивност мит о вампирима очито не јењава. Ова књига аналитично и детаљно приказује како варијације самог мита, тако и сфере и начине на који он

наставља да живи своје нове животе. Не догађа се, међутим често, да научна монографија са захтевном методологијом и доследно спроведеним и темељним истраживањем буде тако узбудљива за читање као ова. Зато би вредело да буде преведена на неки светски језик и, попут вампира, изађе из локалних граница.

Лада Стевановић

Када престаје детињство? Дечији бракови у ромској популацији у Србији: етнографско истраживање.

Ромски женски центар БИБИЈА, Етнографски институт САНУ и УНИЦЕФ; Београд 2017

Пракса дечјих бракова изузетно је изражена у ромској популацији у Србији. Више од половине девојчица удаје се пре навршене осамнаесте године живота. Да би појава била што боље схваћена, UNICEF је ангажовао сараднике ЕИ САНУ да спроведу теренско истраживање и пружи што релевантније закључке. На основу тог истраживања настао је извештај *Дечији бракови у ромској популацији у Србији*. Циљ *Извештаја* био је да пружи увид у дечје бракове створен на основу личних искустава припадника ромске заједнице, као и да понуди предлоге могућих интервенција у процесу сузбијања те појаве.

Истраживање је спроведено од марта до јуна 2017. године у Београду, Новом Бечеју, Врању, Пироту и Крагујевцу, а настало је као интегрални део пројекта партнерски реализованог од стране Ромског женског центра БИБИЈА, Етнографског института САНУ и UNICEF-а. Истраживање су спровели сарадници ЕИ САНУ др Иван Ђорђевић и др Љиљана Гавриловић, док је уредница издања Ана Продановић из UNICEF-а у Србији. Спроведено је седамдесет полуструктурираних интервјуа са припадницима различитог пола и узраста. У центру пажње је било идентификовање доминантних модела ступања у дечји брак и разумевање процеса везаних за доношење одлука у вези са њим.

Аутори извештаја направили су изузетно добар одабир локација на којима је истраживање спроведено. Република Србија је покривена „по вертикали“, од самог севера, па до крајњег југа. Остварена је изванредна сарадња са координаторкама на терену, које су знатно олакшале комуникацију са испитаницима и тако допринеле читавом подухвату поставивши добру основу за даља истраживања. Сараднице на терену биле су чланице Женске ромске мреже: „Тернипе“ из Пирота, Удружење Рома Нови Бечеј, „Састипе“ из Врања, „Романипен“ из Крагујевца и Женски ромски центар „БИБИЈА“ из Београда. Треба истаћи и обострани људски напор, испитаника и истраживача, пошто је један број личних наратива био изузетно потресан на интимном нивоу, захтевајући континуирану посвећеност и дубоку емпатију.

Треба подсетити да је Република Србија потписник и доносилац читавог низа докумената, конвенција, протокола, стратегија, као и закона који би требало да помогну у сузбијању појаве дечјих бракова, али ситуација на терену показује да

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography /

главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 1, бр 1/2 (1952) –
Београд : Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 36/IV), 1952 –
(Београд : Академска издања). – 24 cm

Три пута годишње. - Друго издање на другом медијуму: Гласник
Етнографског института САНУ (Online) = ISSN 2334-8259

ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института

COBISS. SR-ID 15882242